

Inleiding

Tussen alle onderzoeksscholen, interfacultaire onderzoeksprogramma's en universitaire netwerken in, bestaat er gelukkig ook nog ruimte voor samenwerking in het klein. Deze vormen van samenwerking passen niet in het raamwerk van het hedendaagse onderzoeksmanagement. Zij groeien dan ook tegen de verdrukking in, maar ontlenuen kracht aan de motivatie en gemeenschappelijke belangstelling van de samenwerkenden. CIROC is zo'n klein netwerk. Dat moet vooral zo blijven. Maar sinds oktober j.l. is CIROC een beetje gegroeid doordat ook onderzoekers en documentaristen van het WODC onderdeel van CIROC zijn geworden. Samen met criminologen van de EUR en VU zullen zij betrokken zijn bij de activiteiten van CIROC, zoals het maken van nieuwsbrieven en newsletters, alsmede het organiseren van expertmeetings. Waar nodig en/of mogelijk zal ook in onderzoeksprojecten samengewerkt worden. Wij hopen dat hierdoor de onderlinge samenwerking wordt verrijkt en gestimuleerd. Een goede start van 2004. Maar laat het vooral klein blijven.

Prof. Dr. Henk van de Bunt

Analyse

Liquidaties in theoretisch perspectief

Dr. Dina Siegel

Er is in Nederland weinig wetenschappelijk onderzoek verricht naar liquidaties. Toch lijken de begrippen 'liquidatie' en 'afrekening in de onderwereld' zo vanzelfsprekend te zijn dat we precies menen te weten waar het om gaat: een zakelijke, professioneel uitgevoerde moord in het criminele milieu. Van de Port (2001) heeft echter ook een andere kant van liquidaties getoond. Het gaat volgens hem niet alleen om de zakelijke, 'koelbloedige', of 'kille' kant, maar ook om de emotionele kant: directe aanleidingen tot liquidaties zijn angst, een erkwestie, passie, of wraakzucht. Van de Port benadrukt dat onzekerheid, bedrog en onderling wantrouwen het gebruik van geweld in de criminele wereld kunnen bepalen (2001: 189). Het is ook onmogelijk om zakelijke en emotionele/morele motieven te scheiden. Liquidatie is veel minder vaak dan wordt aangenomen een middel om iets te bereiken. Het is ook een betekenisvolle handeling, een boodschap. En het bevat ook een duidelijke 'logica': de wereld van de handel in verboden goederen en diensten speelt zich af buiten de gewone samenleving, in een wereld met eigen wetten en gebruiken: "We only kill each other", beweerde de Amerikaanse Maffioso Benjamin Siegel. Opvallend is wel dat de recente liquidaties in Amsterdam gewoon op klaarlichte dag op straat plaatsvonden, waardoor ook gewone burgers slachtoffer konden worden van gewelddadige afrekeningen in het criminele milieu.

In de literatuur worden drie typen verklaringen voor liquidaties gegeven: om concurrerende criminele ondernemers uit te schakelen; om conflicten tussen de verschillende partijen te beslechten; en - tot slot - om de loyaliteit aan de groepering waartoe men behoort te bewijzen.

In Nederland lijkt het bestaan van gewelddadig afgedwongen monopolies ondenkbaar. Volgens Kleemans, Van den Berg en Van de Bunt (1998) moet onderlinge concurrentie niet te snel als een oorzaak van geweld worden beschouwd. Uit hun onderzoek blijkt dat in Nederland weinig aanwijzingen bestaan dat rivaliserende bendes elkaar doden om de markt in illegale goederen en diensten te monopoliseren of om de hegemonie in een bepaald gebied te vestigen. De georganiseerde misdaad, zoals wij die in Nederland kennen, heeft niet de ambitie om zich dergelijke posities toe te eigenen, en zal dus ook geen liquidaties inzetten om dit te bereiken.

Het tweede type verklaring zoekt het in het ontbreken van onafhankelijke rechtspraak. Uit het dossieronderzoek van Van de Port (2001) blijkt dat er een groot aantal problemen is waarmee criminelen te maken kunnen krijgen: van leveranciers die hun afspraken niet nakomen, tot vervalsingen of bedrog zoals het leveren van paracetamol in plaats van XTC, of poedersuiker in plaats van cocaïne. De wereld van de georganiseerde misdaad is vol wantrouwen; hierdoor zijn misverstanden snel geboren of kan gemakkelijk een verdenking ontstaan. Geript of verlinkt worden behoren tot de bestaansonzekerheden van criminele onderne-

Inhoudsopgave

- ◆ Inleiding
- ◆ Analyses: - Liquidaties in theoretisch perspectief
- Doelen en vragen van criminaliteitsanalyses
- ◆ CIROC publicatie: Grensoverschrijdende georganiseerde misdaad
- ◆ De stad als logistiek paradijs voor georganiseerde criminaliteit
- ◆ Signaleringen
- ◆ CIROC seminars
- ◆ Colofon

mers. Een liquidatie kan de vereffening zijn van openstaande rekeningen: 'crime as social control'.

Er is nog een derde benadering mogelijk. Liquidaties kunnen ook worden begrepen als uitingsvormen van loyaliteit aan de groep en groepscoodes. Van de Port schrijft in zijn boek over liquidaties van personen die 'hun mond voorbij hadden gepraat, overwogen hadden over te lopen naar een concurrent, gangbare groepscoodes hadden geschonden of een dubbelspel hadden gespeeld' (2001). Toch blijft liquidatie meer uitzondering dan regel in criminele werelden; de 'last resort'. Het is uiteindelijk een risicovolle daad; de kans op tegenacties van de nabestaanden van het slachtoffer is levensgroot aanwezig, evenals de kans dat de aandacht van de politie gevestigd wordt op de dader. Een liquidatie kan ook een negatief beeld creëren van een criminele baas die zijn controle verliest en met wie het doen van zaken moeilijk of gevaarlijk is. In 1998 schreven Kleemans, Van den Berg en Van de Bunt in hun rapportage over georganiseerde misdaad in Nederland: 'een liquidatie vormt de ultieme reactie op problemen binnen het criminele milieu. Liquidaties kunnen een belangrijke indicator zijn voor ontwikkelingen binnen de georganiseerde criminaliteit'.

De markt van 'hitmen' en huurmoordenaars

Er is nog weinig bekend over de wereld van de 'hitmen' en huurmoordenaars. Feit en fictie lopen gemakkelijk door elkaar. Feit is dat het ophelderingspercentage van liquidaties in het criminele milieu erg laag is en dat de liquidaties doorgaans professioneel worden uitgevoerd. De 'Joegos' hebben in Nederland een eigen markt veroverd door hun reputatie als geweldsspecialisten en staan bekend als huurmoordenaars en lijfwachten die voor de Amsterdamse onderwereld optreden (Bovenkerk 2001). Is er sprake van een imago dat vooral door enkele Joegoslaven zelf wordt gekoesterd en gebruikt als het zo uitkomt? Russische killers, en dan met name de Letten, zouden er om bekend staan goedkoop te werken en zelfs getraind te worden in speciale kampen in Moldavië en de Oekraïne (Konstantinov & Dikselius 1998).

In Rusland vinden relatief veel huurmoorden plaats, ook buiten het criminele milieu. Naast criminelen zijn ook politici, financiële en publieke figuren en misdaadjournalisten slachtoffer van huurmoordenaars. Drie redenen worden vaak genoemd voor de vele liquidaties in Rusland. In de eerste plaats de omvang van de Russische 'schaduw'-economie, waarin conflicten zonder rechtspraak worden opgelost. In de tweede plaats het geringe vertrouwen in juridische instellingen en een grote mate van corruptie. Tot slot wijzen deskundigen op de aanwezigheid van een bestaand leger van 'professionelen' dat steeds weer wordt aangevuld dankzij de oorlog in Tsjetsjenië.

Maar in wiens opdracht opereren deze huurmoordenaars en *hitmen*? Volgens een Russische criminoloog zou de grote meerderheid van de liquidaties in Rusland voortkomen uit economische motieven, en slechts een minderheid uit politieke motieven (*Pravda*, 20 juni 2002). Opvallend is dat deze liquidaties meer buiten dan binnen het criminele milieu lijken plaats te vinden. Bovendien betreffen de slachtoffers niet de kopstukken van de economie of buitenlandse zakenmensen, maar zakenlieden van middenniveau (*The St. Petersburg Times*, 25 juni 1999). Het lijkt er op dat liquidaties in Rusland een vorm zijn van alternatieve, civielrechtelijke conflictbeslechting.

Belangwekkend is ook dat er sprake lijkt te zijn van connecties tussen de politie en de liquidaties. In de zomer van 2003 is een groot netwerk van politiemensen, inclusief topfunctionarissen, ontmanteld in verband met criminele activiteiten, inclusief afpersing en de organisatie en de uitvoering van verschillende liquidaties, met name van zakenlieden in Moskou. Volgens Volkov (zie ook over zijn onderzoek verderop in deze Nieuwsbrief) kan het fenomeen van de liquidaties

niet begrepen worden zonder oog te hebben voor de economische ontwikkelingen en verhoudingen in Rusland (Volkov, 2002).

Bovenkerk, F., *Misdaadprofielen*, Amsterdam: Meulenhoff, 2001.

Kleemans, E., E. van den Berg en H. van de Bunt, *Georganiseerde Criminaliteit in Nederland. Rapportage op basis van de WODC-monitor*, Den Haag: WODC, 1998.

Konstantinov, A. & M. Dikselius, *Banditskaya Rossiya*. St. Petersburg 'Bibliopolis', Moskva 'Olma-Press', 1997.

Port, M. van de, *Geliquideerd. Criminele afrekeningen in Nederland*, Amsterdam: Meulenhoff, 2001.

Volkov, V., *Violent Entrepreneurs. The use of force in the making of Russian capitalism*, Ithaca and London: Cornell University Press, 2002.

Doelen en vragen van criminaliteitsanalyses

Mr. dr. Hans Moerland en dr. Frank Boerman

De praktijk van de criminaliteitsanalyse

Op 26 juni 2003 verscheen ons boek *De praktijk van de criminaliteitsanalyse* (Moerland en Boerman 2003). Hierin wordt verslag gedaan van een onderzoek dat is uitgevoerd in het kader van het project Criminaliteitsanalyse in Nederland. Anders dan het gelijknamige naslagwerk waarin dit project enkele jaren geleden resulteerde (Moerland en Rovers 2000), betreft deze studie niet de *best practices* van de criminaliteitsanalyse, maar de alledaagse praktijk van het vak. Wat voor organisaties en personen zijn daar zoal bij betrokken? Hoe gaan criminaliteitsanalisten en -onderzoekers te werk? Met wat voor knelpunten worden ze in de uitoefening van hun beroep geconfronteerd? Wat voor producten vervaardigen ze? Zijn die producten naar tevredenheid? En, niet het minst belangrijk, gebeurt er wat mee?

Antwoord op deze en andere vragen hebben we proberen te krijgen door middel van landelijke enquêtes onder medewerkers die binnen handhavingsorganisaties en ondernemingen zijn aangesteld om criminaliteitsanalyse te bedrijven, en onder de opdrachtgevers, begeleiders en klanten van dergelijke medewerkers. In deze bijdrage zullen we stilstaan bij enkele bevindingen die fundamentele kwesties betreffen zoals de doelen die met criminaliteitsanalyse worden nagestreefd en de vragen die men beantwoord zou willen zien. Bevindingen die zich zonder meer ook uitstrekken tot de analyse van het fenomeen dat in deze nieuwsbrief centraal staat: de georganiseerde criminaliteit.

Conclusies met betrekking tot doelen en vragen

Om maar met de deur in huis te vallen: die bevindingen zijn tamelijk ontvullend. Al te vaak blijft het in het vage welk doel of welke doelen een analyse dient. Zo wordt door heel wat respondenten louter gerefereerd aan het inzicht of het overzicht dat een analyse moet opleveren, zonder dat een en ander in verband wordt gebracht met bijvoorbeeld een te beoordelen of te ontwikkelen opsporingsbeleid, controlebeleid of preventiebeleid, dan wel met het vergemakkelijken van keuzes of beslissingen ten aanzien van inspanningen in het kader van een afzonderlijk, op zichzelf staand onderzoek of misdrijf. In voorkomende gevallen is ongetwijfeld het standpunt te verdedigen dat de praktische bestrijding van de criminaliteit op enig moment met dergelijk inzicht of overzicht zal zijn gediend, maar we kunnen ons toch niet aan de indruk onttrekken dat het betrokkenen lang niet altijd even helder voor ogen staat waartoe een analyse nou eigenlijk wordt uitgevoerd. Wellicht doet ook op het onderhavige vakgebied het *l'art pour l'art* nog wel eens opgeld; het komt, met andere woorden, voor dat men een analyse verricht of laat verrichten om de analyse zelf. Het onderzoek heeft ons ervan overtuigd dat geregeld, en soms met regelmaat, tot de uitvoering van een analyse wordt overgegaan omdat dat 'ergens vanuit de hiërarchie' wordt verlangd. De indruk dat lang niet altijd even duidelijk is wat met een uit te voeren analyse wordt beoogd, wordt overigens nog versterkt door het feit dat in de door uitvoerende ingevulde enquêteformulieren soms doelen zijn aangekruist die nauwelijks met elkaar te verenigen lijken.

Een kritische houding is evenzeer op zijn plaats waar het gaat om de vragen die men met behulp van criminaliteitsanalyse beantwoordt of meent te moeten beantwoorden. Voor zover zulke vragen al niet geheel ontbreken, zijn ze soms weinig geëxpliciteerd of betreffen ze veeleer de wenselijkheid of de opportuniteit van een *gevolg* dat aan bepaalde bevindingen zou kunnen worden verbonden, zoals de start van een opsporingsonderzoek, dan de werkelijkheid die daarbij in het geding is. Daarnaast komt het veelvuldig voor dat aan vragen wordt gerefereerd in termen van een *opdracht* die men heeft gekregen, of in termen van de *benaming* van een analyseactiviteit (zoals 'criminaliteitsbeeldanalyse'), van een *doel* (uiteenlopend van het selecteren van een dadergroep tot het terugdringen van de voertuigcriminaliteit) of zelfs een *beoogde uitkomst* (in welk geval de 'vraag' erop neerkomt dat de analist iets moet aantonen). Natuurlijk worden in ons land tal van analyses verricht die één of meer duidelijke, helder geformuleerde vragen als uitgangspunt hebben. Over het geheel genomen kunnen we echter slechts concluderen dat in de praktijk van de criminaliteitsanalyse veel te weinig belang

wordt gehecht en veel te weinig zorg wordt besteed aan de vragen waar het bij een analyse om gaat. Menig beoefenaar van het vak lijkt niet of nauwelijks geneigd in termen van de formulering en beantwoording van min of meer eenduidige vragen te denken. De bevinding dat daarnaar toch aandacht uitgaat in werkafspraken tussen uitvoerenden en opdrachtgevers of begeleiders, doet vermoeden dat deze laatsten zich over het algemeen evenmin erg veel gelegen laten liggen aan de vraagstelling van een analyse.

Aanbevelingen

In het verlengde van de bevindingen en conclusies waartoe het onderzoek heeft geleid, worden in *De praktijk van de criminaliteitsanalyse* tal van aanbevelingen gedaan. Met betrekking tot de manco's die de beroepspraktijk vertoont op de punten welke hierboven zijn uiteengezet, bepleiten we met name het volgende:

- Met het verrichten van analyseactiviteiten zou geen begin mogen worden gemaakt voordat de opdrachtgever en/of begeleider en de uitvoerende het erover eens zijn welk doel de analyse dient, welk probleem er in het geding is en in welke vragen dat probleem kan worden uiteengelegd. Het is gewenst dat het doel van de analyse in voorkomende gevallen wordt gespecificeerd in termen van de eventuele keuze(s) die men met behulp van de analyse(resultaten) wil vergemakkelijken. Vragen dienen in beginsel te worden geformuleerd in de vorm van een zin die eindigt met een vraagteken, al zou het maar zijn om te voorkomen dat ze worden verward met opdrachten, doelen en dergelijke.

- Waar het gaat om een analyse waarin meerdere eenheden, meerdere objecten, met elkaar worden vergeleken of op statistische manier met elkaar in verband worden gebracht, dienen de opdrachtgever en/of begeleider en de uitvoerende het er uiteindelijk over eens te zijn op wat voor soort eenheden de te beantwoorden vragen betrekking hebben, van welk soort populatie of steekproef die eenheden deel uitmaken en op welk soort kenmerken die eenheden zullen worden beschreven. Kortom: men dient het erover eens te zijn over welke verzameling van wat voor soort dingen men op welke punten uitspraken wil gaan doen (en natuurlijk, als het even kan, wat de relevantie is van die uitspraken voor de praktijk van de criminaliteitsbestrijding).

- Mocht het gebeuren dat opdrachtgevers en/of begeleiders aan uitvoerenden geen helderheid omtrent de hiervoor genoemde punten kunnen verschaffen omdat de opdracht in kwestie een externe oorsprong heeft en men daarmee bijvoorbeeld van hogerhand wordt 'opgezadeld', dan dient bij de desbetreffende instantie helderheid te worden verkregen over doel- en probleemstelling van de te verrichten analyse en te beantwoorden vragen. Kan die helderheid niet worden verkregen of lijkt het om andere redenen op voorhand vast te staan dat de in gang te zetten analyse geen betekenisvolle uitkomsten zal opleveren, dan zal men te bestemder plekke duidelijk moeten kunnen maken, en ook durven maken, dat men zich de moeite van uitvoering ervan beter kan besparen.

... en hun reikwijdte

Hoewel ons onderzoek bij uitstek betrekking heeft op de analysepraktijk binnen handhavingsorganisaties (en in veel mindere mate binnen ondernemingen) en hoogstens zijdelings op de criminaliteitsanalyse die wordt bedreven door medewerkers van departementale of universitaire onderzoeksinstituten, kan het zeker geen kwaad als ook zij van de onderhavige aanbevelingen kennis nemen. Het komt namelijk nogal eens voor dat politieke analisten bij hun werk ondersteuning of begeleiding genieten van criminologen of andere wetenschappers die aan een dergelijke instelling zijn verbonden - meer in het bijzonder waar het gaat om 'criminaliteitsbeeldanalyses'. Die term is de afgelopen jaren aan zodanige inflatie onderhevig geweest, dat hij langzamerhand lijkt te verwijzen naar iedere analyse die niet direct is gerelateerd aan het vangen van de boef of de boeven die voor een specifiek delict of reeks van delicten verantwoordelijk kan (kunnen) worden gehouden. Wie een 'criminaliteitsbeeldanalyse' uitvoert mist dus het richtsnoer dat het meer operationele werk doorgaans biedt voor het formuleren van doelen (zoals het ophelderen van de zaak, het vaststellen van de identiteit van de dader) en te beantwoorden vragen (bijvoorbeeld die van de in opsporingsland fameuze zeven gouden W's). Het creëren van helderheid omtrent de doelen en de vragen die er spelen is, in verschillende opzichten, het eerste waarvoor men zich bij de externe begeleiding van zo'n analyse zou moeten inzetten. Hetzelfde is overigens natuurlijk het geval in de situatie dat aan een externe wetenschapper niet de begeleiding van analyseactiviteiten is opgedragen, maar de uitvoering ervan - of eigenlijk, in het ruimere verband van zijn professie, de uitvoering van welk criminologisch onderzoek dan ook.

Moerland H. en F. Boerman, *De praktijk van de criminaliteitsanalyse*, 's-Gravenhage: Elsevier Overheid, 2003.

Moerland H. en B. Rovers (red.), *Criminaliteitsanalyse in Nederland*, 's-Gravenhage: Elsevier bedrijfsinformatie BV, 2000.

Grensoverschrijdende georganiseerde misdaad

Dr. *Damián Zaitch*

Het Centre for Information and Research on Organized Crime (CIROC) heeft in 2002 en 2003 een aantal seminars georganiseerd over actuele grensoverschrijdende vormen van georganiseerde criminaliteit zoals drugshandel, mensensmokkel en terrorisme. Enkele toen gehouden presentaties zijn herschreven tot korte Engelstalige bijdragen en gepubliceerd in het recent verschenen *Global Organized Crime, Trends and Developments*. Deze bundel staat onder redactie van CIROC-onderzoekers Dina Siegel, Henk van de Bunt en Damián Zaitch en is als hardcover uitgegeven door Kluwer Academic Publishers. Het boek is de derde uitgave in de Kluwer-serie *Studies of Organized Crime*.

De meeste boeken over 'grensoverschrijdende' of 'transnationale' georganiseerde criminaliteit gaan over één bepaalde regio, één specifieke illegale markt of gebeurtenis, of zijn geschreven vanuit één wetenschappelijke discipline of theoretisch kader. In *Global Organized Crime* presenteren de redacteurs een palet van 16 artikelen over georganiseerde misdaad in verschillende landen zoals Rusland, Colombia, Nederland, Israël, Peru en Engeland, en rond vijf grote thema's zo divers als financiële misdaad, internationale drugshandel, terrorisme, georganiseerde criminaliteit in Oost-Europa en mensensmokkel. De meeste bijdragen laten niet alleen zien hoe deze activiteiten en gebieden aan elkaar gerelateerd zijn, maar beschrijven ook hoe deze vormen van grensoverschrijdende criminaliteit met bredere sociale, politieke en economische structuren verweven zijn. De auteurs van de bundel komen soms met kritische vragen over concrete beleidsstrategieën en interventies en proberen soms het fenomeen te beschrijven vanuit verschillende disciplines zoals economie, criminologie, antropologie of politieke wetenschappen.

De eerste vier artikelen draaien om de transnationale dimensie van drugshandel en drugsbestrijding. In zijn bijdrage over recente trends en ontwikkelingen in de cocaïnehandel in Nederland en Spanje, laat Damián Zaitch (Erasmus Universiteit Rotterdam) zien hoe belangrijk beide landen zijn als import- en transitlanden van Zuid-Amerikaanse cocaïne voor de Europese markt. Na een beschrijving van marktindicatoren in Nederland (in termen van omvang, prijzen, kwaliteit, smokkelmethoden), concludeert de auteur dat Nederland en Spanje verschillen qua competitieve voordelen, smokkelmethoden en sociale organisatie van illegale ondernemingen. Het tweede artikel van criminoloog Menachem Amir (Hebrew University) beschrijft de ontwikkeling van de XTC-cultuur en -markt in Israël en de belangrijke rol van Israëlische netwerken voor de XTC-handel in Europa en de VS. Vanuit een ander perspectief maakt de Franse drugsexpert Alain Labrousse duidelijk dat er met de beëindiging van de Koude Oorlog nieuwe lokale conflicten en pseudo-staten zijn ontstaan die onder meer worden gekenmerkt door structurele politieke corruptie. In deze context wordt de door de rijke staten gesponsorde en geleide drugsoorlog juist belemmerd. Economische en geopolitieke belangen van deze rijke staten leiden er toe dat zij 'tolerant optreden' tegen geprotegeerde, corrupte bondgenoten en klanten. In die zin is drugshandel en drugsbestrijding een politiek en economisch wapen dat op verschillende manieren wordt gebruikt. Het deel over drugshandel wordt afgesloten met een bijdrage van de Colombiaanse econoom Francisco Thoumi. Hij presenteert vijf jaar na de onrealistische VN-doelstelling van 'coca nul' vóór 2008 een stand van zaken met betrekking tot de drugsindustrie in Colombia, Peru en Bolivia. Ondanks deze doelstellingen blijkt de drugsindustrie in deze landen eigenlijk sterker en dynamischer dan vijf jaar geleden. Thoumi concludeert dat anti-drugsstrategieën door repressie de verschillende actoren van de industrie slechts criminaliseren en het 'drugsprobleem' niet kunnen oplossen. De echte oorzaken van drugsproductie, -export en -gebruik worden op deze wijze niet aangepakt en opgelost.

In het deel over georganiseerde criminaliteit en Oost-Europa, illustreren drie artikelen het grensoverschrijdende karakter van criminaliteit uit Polen, voormalig Joegoslavië en de voormalige Sovjet Unie. Vanuit een historisch-criminologisch perspectief identificeert de Nederlandse antropoloog Frank Bovenkerk (Universiteit Utrecht) centrale factoren in het ontstaan van georganiseerde misdaad in voormalig Joegoslavië en de verspreiding van 'Joego-bendes' naar het westen. De Balkanoorlog van de jaren negentig staat in de verklaring van Bovenkerk centraal. Volgens Dina Siegel (Vrije Universiteit Amsterdam) heeft Russische georganiseerde criminaliteit een sterk transnationale dimensie door de aanwezigheid van Russische immigranten in landen zoals Israël, België, Duitsland en Cyprus. Het karakter van de Diaspora van Russische gemeenschappen bepaalt de 'specialisatie' van Russische criminelen in elk land of regio. Tenslotte beschrijft de Poolse criminoloog Emil Plywaczewski in zijn bijdrage dat Russische criminele organisaties ook in Polen heel actief zijn. Hij concludeert dat Poolse en Russische criminelen nauwe samenwerkingsverbanden met elkaar onderhouden en dat Polen om verschillende redenen in toenemende mate een interessante plek voor smokkelaars en buitenlandse illegale ondernemers is geworden.

Het derde thema van *Global Organized Crime* betreft mensensmokkel en vrouwenhandel. In hun artikel over Russische prostituees en hun Turkse klanten analyseren onderzoekers Dina Siegel en Yücel Yesilgöz de geschiedenis van de culturele en economische banden tussen beide landen. Daarbij proberen zij een causale economische verklaring voor de recente trends in vrouwenhandel en vrijwillige prostitutie van Rusland naar Turkije te vermijden. Voormalig UNICRI-onderzoekster Alexis Aronowitz (WODC) presenteert een discussie over de transnationale dimensie van mensenhandel en de toenemende wisselwerking tussen legale en illegale structuren op dit gebied. WODC-onderzoeker Edward Kleemans en criminoloog Henk van de Bunt beschrijven op basis van gegevens uit afgeronde opsporingsonderzoeken de sociale organisatie van mensensmokkelnetwerken en de relaties tussen smokkelaars en hun klanten. In het laatste artikel van dit deel analyseert antropoloog Richard Staring (Erasmus Universiteit Rotterdam) de betrokkenheid van verschillende actoren in irreguliere migratiebewegingen naar Nederland en de rol die mensensmokkelaars spelen m.b.t. de komst van illegale migranten naar Nederland.

De volgende twee bijdragen richten zich op financiële delicten gepleegd door (transnationale) criminele organisaties. Het centrale argument van criminoloog Michael Levi (Cardiff University) is dat criminele netwerken die betrokken zijn bij financiële delicten (zoals in creditcard-fraude) meestal niet geïnteresseerd zijn in het accumuleren van sociale, economische of politieke macht, verder dan het lokale niveau. In het andere artikel bekritiseert Hans Nelen (Vrije Universiteit Amsterdam) de zwakke theoretische basis en de feitelijke resultaten van de *proceeds-of-crime* interventies als middelen ter bestrijding van criminele organisaties. Terrorisme is het centrale thema van het laatste deel van het boek. Simha Landau (Hebrew University) beschrijft de effecten van terrorisme in Israël op veranderde criminaliteitstrends in de Israëlische samenleving. Hij doet dat door een psychologisch model over de relatie tussen geweld en stress toe te passen. Nikos Passas (Northeastern University, Boston) analyseert of en hoe internationaal terrorisme is gefinancierd en welke informele methoden en netwerken meestal worden gebruikt. Onderzoekster Tamara Makarenko (University of St. Andrews) presenteert tenslotte een model over de mogelijke relaties tussen terrorisme en georganiseerde misdaad.

Siegel, D., H. van de Bunt and D. Zaitch (eds), *Global Organized Crime. Trends and Developments*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2003, 199 pp., € 45, ISBN: 1 4020 1808 8.

De stad als logistiek paradijs voor georganiseerde criminaliteit

Dr. *Wim Huisman*

Georganiseerde criminaliteit in Nederland is vooral 'transitcriminaliteit': grensoverschrijdende handel in illegale goederen of diensten. Nederland is bronland of bestemmingsland van een deel van deze illegale goederen of diensten, maar het merendeel passeert slechts Nederlands grondgebied. In samenwerking met de politie Amsterdam-Amstelland heeft de sectie Criminologie van de Vrije Universiteit een criminaliteitsbeeldanalyse gemaakt van de georganiseerde criminaliteit in Amsterdam, waarbij in het bijzonder is gekeken naar de logistiek van criminele activiteiten en de infrastructuur die hierbij wordt gebruikt.

Net als bij de distributie van legale goederen of personen speelt logistiek bij transitcriminaliteit een belangrijke rol. Ook de handel in bijvoorbeeld verdovende middelen of wapens kan worden voorgesteld als een bedrijfsproces waarin verschillende deelactiviteiten moeten worden verricht, zoals aanschaf, opslag, distributie en verkoop en waarbij ondersteunende activiteiten nodig zijn: transport, communicatie, afscherming en wisselen en verplaatsen van geld. Hoe voorzien criminele samenwerkingsverbanden in deze logistieke behoeften? Uit het onderzoek blijkt dat doorgaans eerst wordt geput uit het eigen sociale netwerk. Pas wanneer dit ontoereikend blijkt te zijn, wordt de blik verruimd. Soms kan via contacten in de 'onderwereld' een oplossing worden geboden voor logistieke knelpunten, maar dikwijls wordt gebruik gemaakt van logistieke voorzieningen uit de 'bovenwereld'. Een goed voorbeeld van het laatste is het vinden van woonruimte voor het onderbrengen van illegalen. Mensensmokkelaars of vrouwenhandelaren die niet kunnen terugvallen op een eigen etnische gemeenschap om illegalen onder te brengen, zijn aangewezen op malafide woningbemiddelingsbureaus.

Meer in het algemeen maken criminele samenwerkingsverbanden gebruik van de infrastructuur die hen vanuit de wettige omgeving wordt geboden. De logistieke voorzieningen die men nodig heeft, kunnen worden gevonden in de sociale omgeving, waarin het criminele samenwerkingsverband is ingebed, maar kunnen ook verkregen worden van het reguliere bedrijfsleven en zelfs van de bestuurlijke overheid. De sociale, zakelijke en bestuurlijke omgeving vormen derhalve de infrastructuur voor de benodigde logistieke voorzieningen. Naast woningbemiddelingsbureaus zijn ook bijvoorbeeld autoverhuurbedrijven, transportondernemingen, makelaars, horecagelegenheden, leveranciers van grondstoffen en apparatuur, en reisbureaus onderdeel van deze infrastructuur. Een belangrijk onderdeel van criminele processen wordt gevormd door de geldstromen. Bedrijven die gebruikt worden voor het besteden of het besteedbaar maken van het met criminele activiteiten verdiende geld, vormen de financiële

infrastructuur. Tussen elke schakel van de logistieke keten vindt in de ene richting de levering van een goed of dienst plaats en vindt in de andere richting overdracht van geld plaats. Geld moet daarvoor worden gewisseld in gewenste valuta en coupures en moet worden verplaatst naar de gewenste bestemming. De laatste stap is de besteding van crimineel geld. Voor besteding van dat geld in de bovenwereld is het vaak noodzakelijk de illegale herkomst ervan te verhullen. Legale bedrijven die hierbij behulpzaam zijn, zijn bijvoorbeeld wissel- en money-transferkantoren, administratiekantoren en financiële adviesbureaus.

Ook het openbaar bestuur kan ongewild criminele activiteiten faciliteren. Wanneer criminele samenwerkingsverbanden actief worden in legale bedrijfstakken om een legale dekmantel te creëren of crimineel geld wit te wassen of te investeren, kunnen ze in aanraking komen met het bestuur, bijvoorbeeld omdat ze meedoen in een aanbestedingsprocedure, een vergunning- of subsidieaanvraag. Deze betrokkenheid van de wettige omgeving vormt aan de ene kant een bedreiging voor de integriteit van bedrijfstakken en het openbaar bestuur. Aan de andere kant biedt het ook aangrijpingspunten voor preventieve interventiestrategieën. De bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit vindt in Amsterdam plaats binnen het Van Traa project en het Bureau Screening en Bewaking.

In deze criminaliteitsbeeldanalyse is vooral gekeken naar de rol van Amsterdam in transnationale criminaliteit. Tijdens de Parlementaire Enquête Opsporingsmethoden is al vastgesteld dat Amsterdam een brandpunt is van georganiseerde criminaliteit. Wat maakt Amsterdam aantrekkelijk? In Amsterdam zijn alle bestaansvoorwaarden voor georganiseerde criminaliteit aanwezig: de aanwezigheid van criminele samenwerkingsverbanden uit de hele wereld die zich specialiseren in verschillende criminele activiteiten, een goede infrastructuur die de logistiek van criminele processen ondersteunt, een financiële infrastructuur die de verplaatsing of besteding van criminele gelden gemakkelijk en een keur aan sociale gelegenheden waar contacten kunnen worden gelegd en zaken kunnen worden gedaan (denk bijvoorbeeld aan de hoofdstedelijke horeca). Kortom, Amsterdam verschaft de benodigde logistieke activiteiten en human resources voor transnationale criminele bedrijvigheid.

Verder speelt de cultuur van de stad een rol. Enerzijds is er in Amsterdam van oudsher een hoge mate van tolerantie, waarin allerlei vormen van normafwijkend gedrag worden gedoogd. Anderzijds is sprake van een 'global city', waarin mensen uit alle delen van de wereld naast elkaar kunnen leven. Buitenlanders vallen niet op. Dit element moet niet onderschat worden. Volgens verschillende bronnen kiezen criminelen ervoor elkaar in Amsterdam te ontmoeten, of gaat men naar Amsterdam om contacten te leggen, terwijl de criminele activiteiten elders plaatsvinden.

De conclusie is dat de functie van Amsterdam voor transnationale georganiseerde criminaliteit gekenschetst kan worden als internationale criminele 'marktplaats' of 'beurs': vraag en aanbod zijn aanwezig en kunnen elkaar makkelijk treffen, er is een divers aanbod aan illegale goederen en diensten en er is een goede infrastructuur voor de distributie hiervan en het wisselen en verplaatsen van geld. Deze elementen zijn niet alleen aanwezig in Amsterdam, maar ook in andere Nederlandse steden. De mate waarin de steden op de verschillende punten scoren kan echter uiteenlopen. Amsterdam scoort in alle opzichten hoog. Mede op basis van deze analyse heeft de Nationale Recherche besloten zich te richten op dergelijke criminele marktplaatsen die op verschillende locaties in Nederland kunnen bestaan, met als doel deze plaatsen minder aantrekkelijk te maken voor criminele activiteiten.

W. Huisman, W. M. Huikeshoven en H.G. van de Bunt, *Marktplaats Amsterdam. Op zoek naar de zwakste schakel in transnationale criminele processen aan de hand van Amsterdamse rechercheonderzoeken*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2003.

Signaleringen

- Ö. Faruk Akinbingöl, *Knooppunt Istanbul. Mensensmokkel via Turkije*, Amsterdam: Meulenhoff, 2003, ISBN: 90-290-7383-7.
- Michael Winterbottom (regisseur) *In This World* (2003), Drama, 88 minutes.

Akinbingöl schrijft over mensensmokkel vanuit Turkije en laat zien hoe Turkije als een knooppunt voor mensensmokkelorganisaties en hun klanten naar de Europese Unie functioneert. Op basis van gesprekken met onder andere opsporingsambtenaren, ronselaars, de klanten van smokkelaars en smokkelaars zelf ontvouwt de auteur een beeld van een informele mondiale markt die zich door de vraag naar (laaggeschoolde) en gemotiveerde arbeidskrachten in veel EU landen maar moeizaam laat sturen en inperken. In het voorwoord verwijzen Bovenkerk en Ye İlğöz naar de Turkse film 'Op weg naar de hoop' (1990) over de reis van een Koerdisch gezin naar Zwitserland met hulp van Turkse mensensmokkelaars. Momenteel draait in de meeste Nederlandse filmhuizen 'In this world' van de regisseur Michael Winterbottom. Een bijna zakelijk en soms ontroerend portret

van twee Afghaanse vluchtelingen die met hulp van mensensmokkelaars naar Engeland proberen te komen. In deze documentaire-achtige film ook beelden van knooppunt Istanbul.

- Jonathan Friedman (ed.), *Globalization, the State, and Violence*, Walnut Creek, CA: Altamira Press, 2003, 389 pp., ISBN: 07591-0281-3.

De antropoloog Friedman heeft een indrukwekkende groep van geleerde sociologen en antropologen om zich heen verzameld die processen van mondialisering analyseren en relateren aan de toenemende criminalisering van etnische groepen, nieuwe mondiale tegenstellingen en hieruit voortvloeiende vormen van (georganiseerd) geweld. Hoewel slechts een enkel artikel direct over 'georganiseerde misdaad' gaat, bijvoorbeeld Steven Sampson in zijn bijdrage 'trouble spots: projects, bandits, and state fragmentation', krijgt de lezer genuanceerde en prikkelende inzichten aangereikt over de relatie tussen mondialisering, geweld en grensoverschrijdende georganiseerde misdaad. Brede analyses die met gevoel voor historische diepgang en etnografische precisie aanleiding kunnen geven tot het beter begrijpen van hedendaagse, vluchtige criminele samenwerkingsverbanden. Met bijdragen van onder andere Saskia Sassen, Enzo Mingione, Nina Glick Schiller, Donald Nonini en Unni Wikkan.

- R.V. Clarke, R. Brown, *International Trafficking in Stolen Vehicles*, in: M. Tonry (ed.), *Crime and Justice. A Review of Research*, Volume 30, Chicago / London: The University of Chicago Press, 2003: 197-227.

In dit overzichtsartikel over de internationale smokkel van gestolen voertuigen gaan de auteurs na wat er bekend is m.b.t. de volgende belangrijke beleidsvragen: hoe groot is het probleem?; wat zijn de kosten?; welke condities faciliteren de smokkel van gestolen voertuigen?; hoe vindt de smokkel plaats?; wie zijn daarbij betrokken?; en hoe wordt het probleem aangepakt? Veel blijkt nog onbekend te zijn. De auteurs pleiten dan ook voor meer onderzoek naar de aard en omvang van dit probleem en geven de hoogste prioriteit aan onderzoek naar de manier waarop smokkelaars registraties, vergunningseisen en douanecontroles omzeilen.

- J.B. Jacobs, E. Peters, *Labor Racketeering: The Mafia and the Unions*, in: M. Tonry (ed.), *Crime and Justice. A Review of Research*, Volume 30, Chicago / London: The University of Chicago Press, 2003: 229-282.

Het fenomeen 'labor racketeering' is in Nederland relatief onbekend, maar vormt sinds de jaren dertig van de vorige eeuw een voornaam machtsbron en bron van inkomsten van Cosa Nostra families in de Verenigde Staten. Ook is er in de Amerikaanse (wetenschappelijke) literatuur veel geschreven over afpersing, diefstal en fraude door corrupte leden van de vakbeweging, die de macht van de vakbonden misbruiken voor hun eigen doeleinden. In dit artikel geven de auteurs een uitgebreid overzicht van de geschiedenis van 'labor racketeering' in de Verenigde Staten en de aanpak daarvan.

- Vadim Volkov, *Violent Entrepreneurs. The use of force in the making of Russian capitalism*, Ithaca and London: Cornell University Press, 2002.

De auteur analyseert de rol van geweld bij het creëren van een nieuwe markteconomie in post-Sovjet Rusland. Hij maakt gebruik van interviews met leden van criminele organisaties, leiders van 'beschermingsfirma's' en vertegenwoordigers van verschillende nationale instellingen, maar ook van eigen observaties. Op basis hiervan beschrijft hij de concurrentie onder zogenoemde 'geweld regulerende' groepen. Deze ontstonden en vermeerderden zich na de liberale hervormingen in de jaren negentig. Zijn boek is een studie naar de bronnen en de evolutie van georganiseerde misdaad in de Sovjet Unie tussen 1987 - 2001 en de sociale en economische ontwikkelingen van criminele economie.

Vadim Volkov is één van de **gast sprekers** op het door CIROC georganiseerde seminar '**Liquidaties binnen criminele organisaties**' op 7 januari 2004. Volkov is hoogleraar Sociologie bij European University, St. Petersburg. Artikelen van zijn hand verschenen o.a. in *Social Research, Politics and Society*, en in *Europe-Asia Studies*.

CIROC Seminars 2004

- *Liquidaties binnen criminele organisaties* - 7 januari 2004; Vrije Universiteit Amsterdam
- *Criminele carrières binnen de georganiseerde misdaad* - 31 maart 2004; Vrije Universiteit Amsterdam
- *De Albanezen* - 9 juni 2004; Vrije Universiteit Amsterdam

COLOFON

CIROC Vrije Universiteit Amsterdam
Kamer 5A-42, De Boelelaan 1105, 1081 HV Amsterdam
email: ciroc@rechten.vu.nl tel: +31 (0) 20 444 6231
Directeur: prof. dr. H.G. van de Bunt
Redactie: dr. E.R. Kleemans en dr. R. Staring